

Elżbieta **Drogosz-Zabłocka** Miejsce policealnych i wyższych szkół zawodowych w systemie edukacji. Jakie zmiany może przynieść reforma edukacji?

Szkoły policealne od dziesięciu lat cieszą się zainteresowaniem młodzieży i trafia do nich co trzeci absolwent liceum ogólnokształcącego. Wprowadzana reforma systemu edukacji przyniesie jednak zasadnicze zmiany w kształceniu zawodowym, ponieważ większość szkół pogimnazjalnych będzie przygotowywać nie jak dotychczas do wykonywania konkretnego zawodu, ale dawać podstawy ogólnozawodowe w danym obszarze kształcenia zawodowego, np. ekonomiczno-społecznym. Nie wiemy dziś, jak będą przebiegać wybory absolwentów liceów profilowanych i w jaki sposób rynek zareaguje na ich przygotowanie ogólnozawodowe. Wydaje się, że na dalsze współistnienie szkół policealnych i wyższych szkół zawodowych mogą mieć wpływ następujące czynniki: zróżnicowana oferta edukacyjna, w tym różne kierunki i formy kształcenia, kwalifikacje zawodowe otrzymywane w szkole i ich poziom, czas kształcenia oraz dostępność, w tym koszty kształcenia i położenie szkoły w pobliżu miejsca zamieszkania, a także warunki przyjęć do szkół (egzamininy wstępne czy tylko posiadanie świadectwa dojrzałości).

Wprowadzenie

W dyskusjach nad reformą kształcenia zawodowego i kształcenia ustawicznego pojawiają się wątpliwości, czy szkoły policealne są i będą potrzebne, gdy obok nich powstają wyższe szkoły zawodowe kształcące w cyklu trzyletnim, tj. tylko o rok dłużej niż większość szkół policealnych, ale dające już wykształcenie wyższe i dyplom licencjata. Pogląd ten podziela także Ministerstwo Edukacji Narodowej. W materiale roboczym przygotowanym ostatnio w MEN i dotyczącym kształcenia zawodowego w reformie systemu oświaty czytamy: „[...] biorąc pod uwagę sytuację dotychczasową (a w szczególności możliwości naboru po stronie szkół wyższych i rosnącą liczbę kandydatów do tych szkół) można się spodziewać, że dla szkół policealnych dużą konkurencję będą stanowiły kolegia i wyższe

szkoły zawodowe. Szkoła policealna (także ze względu na ograniczony popyt na rynku pracy) może więc zostać zmarginalizowana” (Szubański 1999, s. 12).

Analizy statystyczne zagadnienia wskazują jednak, że szkoły policealne od dziesięciu lat cieszą się zainteresowaniem i trafia do nich co trzeci absolwent liceum ogólnokształcącego. Czy jednak tendencja ta zostanie zachowana – pokażą najbliższe lata. Dziś warto się zastanowić, jakie czynniki mogą o tym zdecydować. Zagadnienie współistnienia szkół policealnych i szkół wyższych jest też o tyle interesujące, że w latach dziewięćdziesiątych, częściej niż to było dziesięć lat temu, w wielu krajach europejskich na stanowiska średniego szczebla przyjmowani są absolwenci szkół wyższych, co świadczy o zmianie sposobu zarządzania i wymagań rynku pracy, a także o zmianach w charakterystyce zawodów. Podniesienie statusu stanowisk średniego szczebla wynika z przeniesienia odpowiedzialności za wykonywanie zadań zawodowych na niższe szczeble (Teichler, Kehm 1996).

Rozważane zagadnienie współistnienia szkół policealnych i wyższych szkół zawodowych dotyczy w zasadzie wyborów dokonywanych przez absolwentów liceów ogólnokształcących, do których skierowana jest oferta tych szkół. Z badań losów absolwentów prowadzonych przez GUS w 1997 r. wynika, że 50% badanych absolwentów szkół policealnych wskazało, iż przy wyborze szkoły kierowali się zainteresowaniami, 18% – łatwością uzyskania pracy w wyuczonym zawodzie, 17% – koniecznością szybkiego zdobycia zawodu. Te same motywy i w tej samej kolejności decydowały o wyborze szkoły wyższej przez absolwentów mających dyplom licencjata. Zainteresowaniami kierowało się 63% badanych, łatwością uzyskania pracy w zawodzie – 21%, koniecznością szybkiego zdobycia zawodu – 10%. Dla porównania warto podać, że przy wyborze szkoły wyższej kształcącej w systemie magisterskim łatwością uzyskania pracy w zawodzie kierowało się znacznie mniej absolwentów (15%). Z tych samych badań wynika również, że tylko nieliczni absolwenci szkół policealnych (4%) wybrali tę szkołę z powodu wolnych miejsc, nieprzeprowadzania egzaminów wstępnych oraz braku innej szkoły w okolicy miejsca zamieszkania. Na te motywy wyboru szkoły nie wskazał żaden z absolwentów z dyplomem licencjata (*Losy zawodowe...* 1998). A zatem z badań GUS wynika, że to zainteresowania oraz łatwość uzyskania pracy w wyuczonym zawodzie decydują o wyborze szkoły policealnej i wyższej prowadzącej do dyplomu licencjata. Unikanie barier w postaci egzaminów, konkursów świadectw itp., które mogłyby utrudniać kontynuowanie nauki, nie mają decydującego znaczenia przy wyborze tych szkół.

Poszukiwanie odpowiedzi na pytanie, czy rzeczywiście wyższe szkoły zawodowe są konkurencją dla szkół policealnych jest o tyle trudne, że jest to zjawisko nowe, dotyczy w zasadzie ostatnich sześciu lat, a jeżeli przedmiotem analizy uczynimy wyższe szkoły zawodowe powołane na podstawie ustawy z 1997 r., to problem dotyczy ostatnich dwóch lat. Ten stosunkowo krótki okres charakteryzował się jednak istotnymi zmianami społecznymi i gospodarczymi, które wywarły wpływ na szkolnictwo policealne i wyższe. Wyrazem tego jest chociażby ponadczterokrotny wzrost w latach 1993–1999 liczby niepaństwowych szkół wyższych i ponaddziesięciokrotne zwiększenie liczby studentów w tych szkołach. Liczba szkół policealnych i uczniów tych szkół wzrosła w tym czasie ponaddwukrotnie.

Jakimi szkołami są szkoły policealne?

Szkoły policealne (i pomaturalne) są średnimi szkołami zawodowymi, które dają możliwość uzupełnienia wykształcenia ogólnego o wykształcenie zasadnicze zawodowe lub średnie zawodowe. Do szkół pomaturalnych przyjmowani są wyłącznie absolwenci posiadający świadectwo dojrzałości, do szkół policealnych – także absolwenci bez matury. Ile razy w niniejszym tekście będzie mowa o szkołach policealnych, to pod tym pojęciem będą występowały zarówno szkoły policealne, jak i pomaturalne. Również w rocznikach statystycznych szkoły te traktuje się jako policealne.

Szkoły policealne mogą być publiczne i niepubliczne. Szkoły publiczne umożliwiają uzyskanie świadectw lub dyplomów państwowych. Nauka w szkołach policealnych publicznych trwa od roku do trzech lat, a absolwenci otrzymują dyplom określający kwalifikacje na poziomie robotnika wykwalifikowanego lub technika. Szkoły niepubliczne mogą prowadzić osoby prawne lub fizyczne po uzyskaniu wpisu do ewidencji prowadzonej od 1 stycznia 1999 r. przez samorządy powiatowe. Działalność szkoły nie może być sprzeczna z ustawą o systemie oświaty, a statut szkoły – z obowiązującym prawem. Jeżeli szkoła nie spełnia tych wymagań, można odmówić wpisania jej do ewidencji. Szkoły niepubliczne, po spełnieniu szczególnych warunków określonych w ustawie, mogą uzyskać uprawnienia szkoły publicznej. Większość policealnych szkół niepublicznych posiada takie uprawnienia.

W roku szkolnym 1998/99 funkcjonowało w Polsce 2080 szkół policealnych, w których kształciło się ponad 202 tys. uczniów. Oferta szkół policealnych nie jest tak bogata i atrakcyjnie prezentowana jak oferta szkół wyższych. Mimo tych niedostatków znaczenie szkół policealnych wzrasta. Świadczą o tym współczynniki skolaryzacji. W roku szkolnym 1990/91 współczynnik skolaryzacji brutto¹ dla młodzieży w wieku 19–24 lata uczącej się w szkołach policealnych wynosił 3,6, natomiast współczynnik skolaryzacji netto² – 3,1. W roku szkolnym 1998/99 wartość tych współczynników wzrosła odpowiednio do 5,4 i 4,7. Na większe zainteresowanie szkołami policealnymi wpłynęło też prawdopodobnie odejście większości tych szkół od wymagań posiadania świadectwa dojrzałości, co dla uczniów, którzy skończyli liceum ogólnokształcące, ale nie zdali egzaminu maturalnego stało się jedyną szansą kontynuowania nauki w systemie szkolnym³.

Ponieważ szkoły policealne zaliczane są do szkół średnich zawodowych, dane dotyczące kierunków kształcenia w tych szkołach przedstawiane są jako dane zagregowane obejmujące wszystkie średnie szkoły zawodowe (technika, licea i szkoły policealne). Dlatego z danych statystycznych publikowanych przez GUS trudno jest wnioskować o kierunkach kształcenia w tych szkołach. Jednak z analizy oferty szkół policealnych wynika, że kształcą one, podobnie jak wyższe szkoły zawodowe, przede wszystkim w kierunkach ekonomicznych i administracyjnych oraz usługach (np. hotelarskich, turystycznych).

¹ Współczynnik skolaryzacji brutto jest to – wyrażony procentowo – stosunek wszystkich osób uczących się na danym poziomie do całej populacji osób będących w wieku nominalnie przypisanym temu poziomowi.

² Współczynnik skolaryzacji netto to stosunek procentowy uczniów w nominalnym wieku danego poziomu kształcenia do liczby ludności, zdefiniowanej jak przy współczynniku skolaryzacji brutto.

³ Absolwenci nie posiadający świadectwa dojrzałości stanowią ok. 7% absolwentów liceów.

Podobnie jak w szkołach wyższych, również w szkołach policealnych zachodzą istotne przeobrażenia własnościowe oraz zmiany w proporcjach kształcenia w systemie dziennym, wieczorowym i zaocznym. Od 1990 r. maleje liczba publicznych szkół policealnych, a zwiększa się sukcesywnie liczba szkół niepublicznych, przy czym wzrasta przede wszystkim liczba szkół niepublicznych o uprawnieniach szkół publicznych (tabela 1).

Rozwój szkół policealnych niepublicznych o uprawnieniach szkoły publicznej uwarunkowany jest prawdopodobnie większą wiarygodnością tych szkół ze względu na konieczność realizowania podstaw programowych obowiązujących w szkołach publicznych.

Tabela 1
Typy policealnych szkół zawodowych

Rok szkolny	Ogółem	Szkoły (%)		
		publiczne	niepubliczne o uprawnieniach szkoły publicznej	niepubliczne
1997/98	1831	52,1	34,2	13,7
1998/99	2080	43,7	40,5	15,8

Źródło: *Oświata i wychowanie...* 1998 i 1999. Obliczenia własne.

Innym przejawem zmian jest wzrost liczby słuchaczy kształcących się w systemie wieczorowym i zaocznym (tabela 2).

Tabela 2
Policealne szkoły zawodowe według form kształcenia

Rok szkolny	Liczba szkół	Liczba uczniów		
		ogółem	szkoły dzienne (%)	szkoły wieczorowe i zaoczne (%)
1990/91	893	108 285	69,4	30,6
1998/99	2080	202 826	45,6	54,4

Źródło: *Oświata i wychowanie...* 1999, s. XXXIII i XXXV.

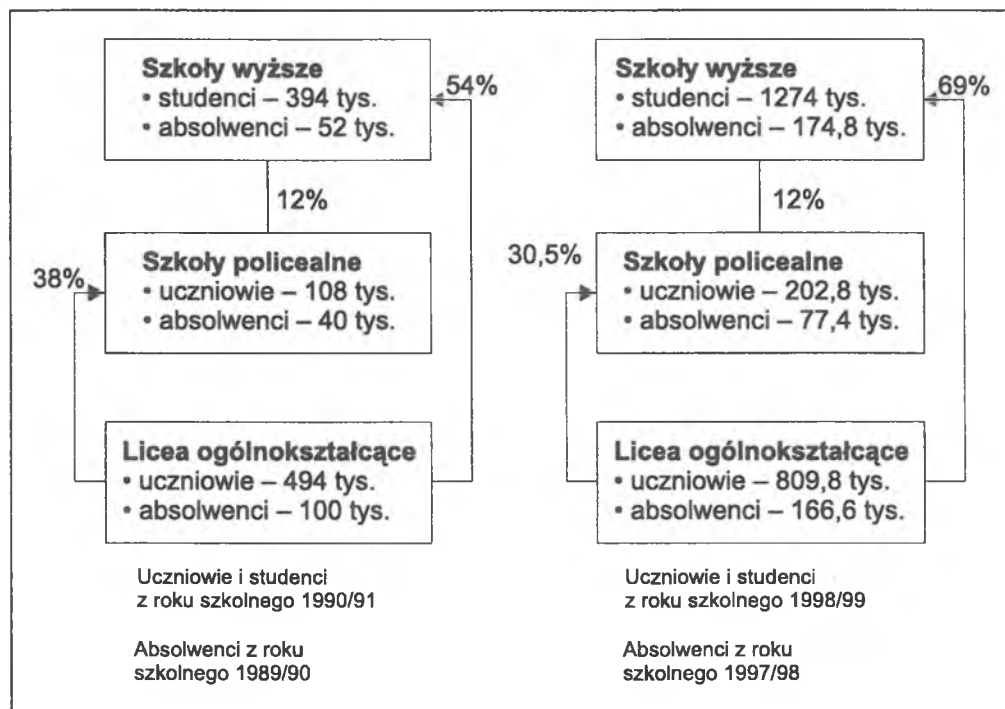
Przeptyw młodzieży w systemie edukacji

Analizując problem współistnienia szkół policealnych oraz wyższych trzeba zwrócić uwagę na przemiany, jakie się dokonały w tych obszarach w ostatnim czasie oraz na wybory dokonywane w ciągu ostatnich dziesięciu lat przez absolwentów liceów ogólnokształcących, ponieważ to przede wszystkim do tej grupy skierowana jest oferta szkół policealnych i szkół wyższych.

Z danych statystycznych wynika, że w latach 1990–1999 ponaddwukrotnie zwiększyła się liczba absolwentów liceów ogólnokształcących kontynuujących naukę w szkołach wyższych (rysunek 1). Jednocześnie zainteresowanie absolwentów tych szkół dalszą nauką w szkołach policealnych zmniejszyło się o ponad siedem punktów procentowych. Interesujące jest także pozostawanie na nie zmienionym poziomie liczby absolwentów szkół policealnych kontynuujących naukę w szkołach wyższych. Tylko co ósmy absolwent szkoły policealnej wybierał przed ośmiu laty szkołę wyższą i w 1998 r. nadal tylko co ósmy kontynuuje kształcenie na poziomie wyższym. Można zatem uznać, że szkoła policealna traktowana jest przez większość jej słuchaczy jako docelowy poziom kształcenia w systemie edukacji.

Rysunek 1

Porównanie przepływu młodzieży do różnego typu szkół ponadśrednich w latach 1990/91 i 1998/99

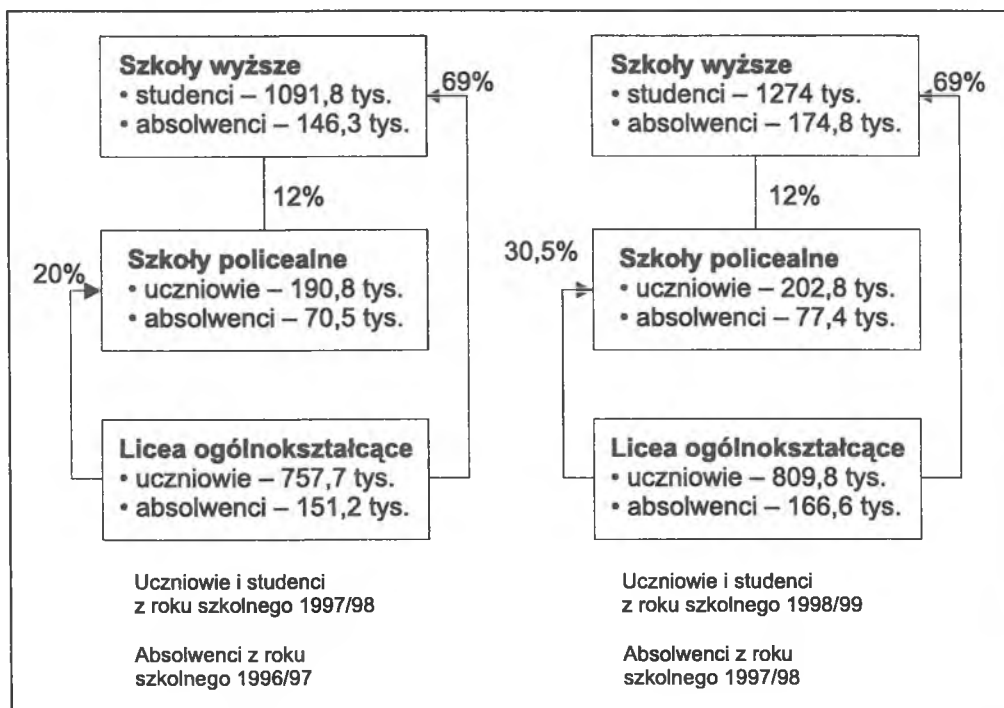
Źródło: *Szkoły wyższe...* 1999.

Chociaż od 1990 r. systematycznie zwiększała się liczba absolwentów liceów ogólnokształcących kontynuujących naukę w szkołach wyższych, to zmieniała się (okresy falowania) liczba absolwentów wybierających szkoły policealne. Jako przykład mogą posłużyć lata 1997–1999. Na rysunku 2 przedstawiono przepływy młodzieży do szkół ponadśrednich w latach szkolnych 1997/98 i 1998/99. Z danych wynika, że chociaż więk-

szła się liczba absolwentów liceów, którzy jako następny etap kształcenia wybierali szkoły policealne, liczba absolwentów kontynuujących naukę w szkołach wyższych pozostała na tym samym poziomie. Zjawiska takie należy rozpatrywać w szerszym kontekście wydarzeń, także w zależności od sytuacji na rynku pracy. Może się zdarzyć, że korzystniejsza sytuacja na rynku pracy dla absolwentów liceów ogólnokształcących odsuwa w czasie decyzję o kontynuowaniu kształcenia. Dokładna analiza tego zagadnienia byłaby możliwa wówczas, gdybyśmy posiadali dane dotyczące losów absolwentów szkół ogólnokształcących, którzy nie podjęli studiów i nie kontynuują kształcenia w szkołach policealnych.

Rysunek 2

Porównanie przepływu młodzieży do różnego typu szkół ponadśrednich w latach 1997/98 i 1998/99

Źródło: Szkoły wyższe... 1999.

Ofertę edukacyjną wszystkich szkół wyższych w 1998 r. można scharakteryzować następująco. Funkcjonowało 266 wyższych szkół państwowych i niepaństwowych, wśród których dominowały szkoły ekonomiczne (94), następnie techniczne (30), artystyczne (21) i pedagogiczne (20). Najliczniejszą grupę stanowili studenci kierunków biznesu i administracji (26% ogółu studentów), następnie kierunków technicznych (16%), społecz-

nych (13%) i pedagogicznych (13%)⁴. Istotne są także oferty edukacyjne poszczególnych uczelni. Ulepszane są systemy informacji o możliwościach studiowania, szkoły wydają katalogi i informatory zawierające szczegółowe informacje o kierunkach i specjalnościach. Niektóre szkoły wyższe umożliwiły studentom wybór nie tylko kierunku i specjalności, ale także przedmiotów oraz wykładowców. O randze oferty edukacyjnej przy dokonywaniu wyboru szkoły świadczą badania przeprowadzone w 1995 r. wśród studentów Szkoły Głównej Handlowej (Macioł, Minkiewicz 1996). Wynika z nich, że o wyborze SGH zdecydowały cztery główne czynniki: zestaw kierunków studiów oferowanych przez uczelnię (21% wskazań), zainteresowanie studiami ekonomicznymi (19%), pozycja SGH na rynku usług edukacyjnych (19%) oraz zapotrzebowanie gospodarki na ekonomistów (17%).

Kształcenie zawodowe na poziomie wyższym

Pojęcie wyższego szkolnictwa zawodowego jako odrębnego sektora, funkcjonującego obok szkolnictwa akademickiego, istnieje w sensie prawnym od 1997 r., tj. od wprowadzenia *Ustawy o wyższych szkołach zawodowych*⁵. Szkoły te mają prawo nadawania absolwentom tytułu zawodowego licencjata lub inżyniera. W 1998 r. w 18 państwowych wyższych szkołach zawodowych, znajdujących się m.in. w Elblągu, Gdańsku, Koninie, Kutnie i Radomiu, kształciło się 10,6 tys. studentów.

Jednak już od 1990 r. zaczęły powstawać niepaństwowe szkoły wyższe, z których większość realizuje 3-letnie programy kształcenia prowadzące do tytułu zawodowego licencjata (tabela 3). W 1998 r. funkcjonowało 158 wyższych szkół niepaństwowych i 132 z nich prowadziły wyłącznie studia zawodowe, pozostałe (26) posiadały uprawnienia do prowadzenia studiów magisterskich. Studenci wybierający kierunki matematyczne i programów komputerowych, inżynierskie i techniczne oraz kierunki związane z usługami (do których zalicza się turystykę i rekreację) kształcili się wyłącznie na studiach zawodowych. Większość uczelni niepaństwowych prowadzi jednak kształcenie na kierunkach ekonomicznych (zarządzanie, marketing, bankowość, finanse).

Tabela 3

Studenci szkół niepaństwowych na studiach dziennych, wieczorowych i zaocznych w systemie studiów magisterskich oraz zawodowych (w procentach)

Studia	Dzienne	Wieczorowe	Zaoczne	Ogółem
Magisterskie	25,8	0,7	15,1	55 540
Zawodowe	74,2	97,3	84,9	271 913
Ogółem	75 818	16 137	235 498	327 453

Źródło: *Szkoły wyższe...* 1999 i obliczenia własne.

⁴ Obliczenia własne na podstawie danych GUS.

⁵ Dz. U. 1997, nr 96, poz. 590.

Programy o nachyleniu zawodowym realizowane są także w strukturze uczelni państwowych. Umożliwia to autonomia uczelni, zagwarantowana ustawą o szkolnictwie wyższym⁶. Od 1990 r. różnicuje się jednolity system studiów magisterskich. Szkoły wyższe, chcąc sprostać zwiększonemu zainteresowaniu studiami, zaczęły wprowadzać dwustopniowy system kształcenia: zawodowy i magisterski. W 1998 r. w uczelniach państwowych studenci studiów magisterskich stanowili blisko 72%, studenci studiów zawodowych – ok. 28%.

W zależności od form kształcenia (studia dzienne, wieczorowe i zaoczne) proporcje między kształceniem na poziomie magisterskim i zawodowym zmieniają się. Najwięcej studentów w systemie magisterskim (ponad 80%) jest na studiach dziennych, na studiach wieczorowych i zaocznych zbliżona liczba studentów uczy się w systemach magisterskim i zawodowym. Zwiększa się też zainteresowanie studiami zaocznymi, które we wszystkich uczelniach państwowych są – podobnie jak wieczorowe – studiami płatnymi. Szczegółowe dane dotyczące studentów wyższych szkół państwowych zawiera tabela 4.

Tabela 4

Studenci szkół państwowych na studiach dziennych, wieczorowych i zaocznych w systemie studiów magisterskich oraz zawodowych (w procentach)

Studia	Dzienne	Wieczorowe	Zaoczne	Ogółem
Magisterskie	84,7	53,1	56,4	669 951
Zawodowe	15,3	46,9	43,6	263 661
Ogółem	511 339	46 523	375 750	933 612

Źródło: jak do tabeli 3.

Zmiany form własności szkół policealnych i szkół wyższych

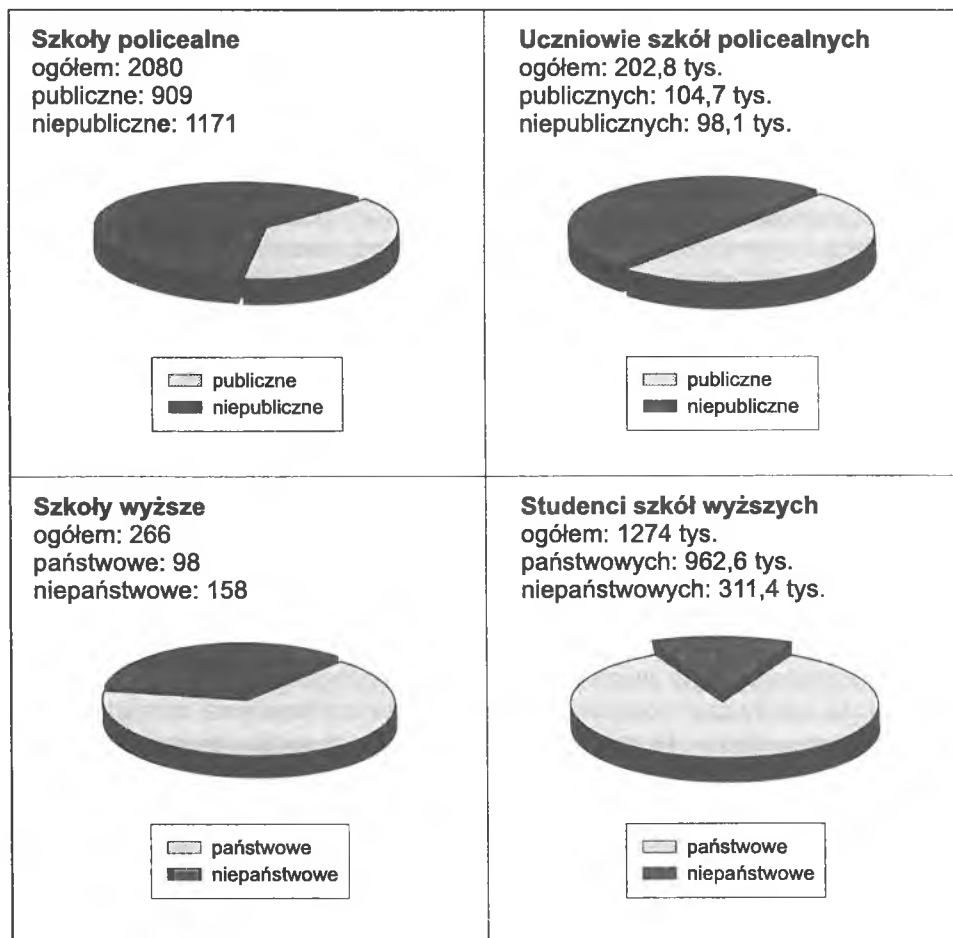
Zmiana form własności szkół policealnych i wyższych wpływa w zasadniczy sposób na koszty kształcenia, a tym samym na jego dostępność. Z danych GUS wynika, że w 1998 r. czesne w niepublicznych szkołach policealnych kształcących w systemie dziennym wynosiło miesięcznie 220–284 zł. A zatem opłata semestralna w tych szkołach wahała się w granicach 1100–1420 zł. Wysokie opłaty w niepublicznych szkołach policealnych, stanowiących dziś większość tego typu placówek, mogą być istotnym czynnikiem hamującym nabór.

⁶ Dz. U. 1990, nr 65, poz. 385.

Rysunek 3

Szkoły policealne i szkoły wyższe według form własności oraz ich uczniowie i studenci w roku szkolnym 1998/99

Źródło: *Oświata i wychowanie...* 1999; *Szkoły wyższe...* 1999.

Co przyniesie reforma edukacji?

Przewiduje się, że od 2002 r. ok. 80% absolwentów szkół gimnazjalnych będzie kontynuowało naukę w liceach. Nauka w liceach będzie trwała trzy lata i odbywała się w dwóch obszarach: ogólnym i profilowanym. We wszystkich typach liceów ok. 80% całkowitej liczby godzin będzie przeznaczona na kształcenie ogólne. A zatem przyszli absolwenci większości szkół średnich będą przygotowani do dalszej nauki i pracy w sposób ogólnokształcący. Zmiana ta przyczyni się prawdopodobnie do jeszcze większego zainte-

resowania absolwentów liceów kształceniem w szkołach policealnych i wyższych. Licea będą profilowane bądź według dziedzin akademickich, bądź zawodowo (np. profil ekonomiczno-administracyjny, rolniczo-spożywczy, socjalny). Zakłada się, że każdy uczeń będzie mógł określić w pierwszym roku nauki w liceum swoją indywidualną ścieżkę kształcenia, uwzględniając przy tym własne możliwości, ofertę edukacyjną szkoły, potrzeby lokalnej gospodarki oraz dostępne instytucje edukacyjne wyższego stopnia. Należy przypuszczać, że wzrośnie rola doradztwa zawodowego oraz zapotrzebowania na informacje dotyczące możliwości dalszego kształcenia i rynku pracy. Nauka w określonym profilu ma polegać przede wszystkim na wykonywaniu prac projektowych. Zmieni to w sposób zasadniczy dotychczasowe metody pracy w szkole średniej.

Zgodnie ze znowelizowaną ustawą o systemie oświaty⁷ szkoły policealne będą szkołami ponadgimnazjalnymi (nie, jak dotychczas, ponadpodstawowymi szkołami zawodowymi), które dają możliwość uzupełnienia wykształcenia zawodowego. Szkoła policealna ma się stać szkołą inną jakościowo. Przewiduje się, że nauka w tej szkole będzie trwała od pół roku do dwóch lat, a w niektórych kierunkach kształcenia (np. pielęgniarstwo) do dwóch i pół roku.

Ukończenie szkoły policealnej nie będzie równoznaczne (jak było w dotychczasowym systemie) z otrzymaniem kwalifikacji zawodowych na określonym poziomie. Twórcy reformy proponują oddzielenie systemu kształcenia od nadawania kwalifikacji zawodowych. Otrzymanie kwalifikacji uzależnia się od zdania egzaminu zawodowego. Przygotowaniem i przeprowadzaniem takich egzaminów będą się zajmować Centralna Komisja Egzaminacyjna i komisje okręgowe.

Nowy system tak rozumianego szkolnictwa zawodowego byłby systemem bardzo elastycznym i wymagałby zupełnie innej organizacji pracy szkół niż dotychczas.

Do wprowadzenia takich zmian potrzebne jest jednak stworzenie spójnego systemu kwalifikacji (od szkoły zawodowej do szkoły wyższej) oraz określenie wymagań zawodowych na każdym poziomie. Na przykład w Wielkiej Brytanii podstawowym instrumentem reformy kształcenia i szkolenia zawodowego stał się system kwalifikacji zawodowych *National Vocational Qualification* (NVQ). System ten tworzą oficjalnie uznane standardy kwalifikacji zawodowych. Takie podejście do kwalifikacji zawodowych jest radykalnie odmienne od tradycyjnego, które polegało na ukończeniu określonego kursu i otrzymaniu pozytywnej oceny z egzaminu. Nowe podejście definiuje, jakie umiejętności trzeba posiadać, aby efektywnie pracować na danym stanowisku. Struktura NVQ ma pięć poziomów kwalifikacji odzwierciedlających poziomy kompetencji całego rynku pracy, np. poziom pierwszy to wykonywanie zawodu na podstawie niewystarczających kwalifikacji, poziom piąty obejmuje kompetencje specjalistów i/lub zarządzania na wyższym poziomie. Prace nad tym systemem trwały w Wielkiej Brytanii od 1986 r. Opis pierwszych czterech poziomów został zakończony w 1992 r., opis poziomu piątego w 1995 r. (Handley 1993; Andrzejczak 1996).

Jest mało prawdopodobne, aby polski system kwalifikacji zawodowych został wprowadzony już w 2002 r., tj. równocześnie z reformą szkół ponadgimnazjalnych. Dziś jest jeszcze za mało informacji o liceum profilowanym, np. ile będzie profili i jakie to będą profile oraz jakie kwalifikacje mają odpowiadać danemu zawodowi i poziomowi kształce-

⁷ Dz. U. 1996, nr 67, poz. 329; Dz. U. 1998, nr 17, poz. 759.

nia (zarys zmian przedstawiony przez MEN to za mało, aby prowadzić merytoryczną dyskusję). Struktura nowej *Klasyfikacji zawodów szkolnictwa zawodowego* zawiera m.in.: 92 zawody na poziomie technika i innego średniego personelu, 11 zawodów w grupie pracowników usług osobistych i sprzedawców oraz 58 zawodów w grupie robotników przemysłowych i rzemieślników. Przełożenie tych zawodów na odpowiednie kwalifikacje nie dokona się w krótkim czasie, a do wprowadzenia zmian pozostały już tylko dwa lata.

Reforma edukacji wprowadza nowy system oceniania i egzaminów, w tym program *Nowa matura*. Po raz pierwszy *Nowa matura* ma być przeprowadzona w 2002 r., jeszcze z wykorzystaniem dotychczasowych podstaw programowych. Oczekuje się współpracy w tej dziedzinie ze szkołami wyższymi. W 1998 r. utworzono Centralną Komisję Egzaminacyjną, do której zadań należy m.in.: „opracowywanie propozycji standardów wymagań będących podstawą przeprowadzania sprawdzianów oraz egzaminów we współpracy w szczególności z zainteresowanymi ministrami, szkołami wyższymi, jednostki badawczo-rozwojowymi, organizacjami pracodawców i samorządami zawodowymi”⁸. Ten ogólnie brzmiący zapis jest już konkretyzowany w kolejnym projekcie ustawy o systemie oświaty. Centralna Komisja Egzaminacyjna ma współpracować z Akademicką Komisją Akredytacyjną (której utworzenie zakłada projekt nowego prawa o szkolnictwie wyższym) oraz z Radą Główną Szkolnictwa Wyższego. Ministerstwo Edukacji Narodowej przewiduje, że szkoły wyższe, przyjmując kandydatów na studia, będą uwzględniały wyniki egzaminu maturalnego, co w praktyce może prowadzić do wyeliminowania lub ograniczenia wagi egzaminu wstępnego na studia. W zasadzie z taką tendencją mamy już do czynienia od 1990 r. Szkoły wyższe, zwiększając limity przyjęć na pierwszy rok, odchodziły od egzaminów wstępnych na studia wieczorowe i zaoczne, ograniczając się do konkursu świadectw oraz rozmów kwalifikacyjnych (Narodowe Obserwatorium... 1998). Obecnie istnieje ogromne zróżnicowanie, a także zmienność procedur przyjęć na studia. Egzaminy wstępne utrzymano na najbardziej obleganych kierunkach studiów, m.in. na wszystkich kierunkach ekonomicznych, medycznych, socjologii, prawie, filologiach zachodnich.

Wydaje się, że jeżeli reforma edukacji się powiedzie, to będzie „od dołu” wprowadzać zmiany w szkołach wyższych. Ponieważ, zgodnie z założeniami reformy, ulegną zmianie metody pracy w szkole średniej, zmieni się także zasób wiedzy i umiejętności absolwentów tych szkół.

Zmiany w kształceniu w szkołach wyższych, a zwłaszcza w systemie studiów zawodowych, może wprowadzić system zewnętrznych egzaminów zawodowych, prowadzących do uzyskania kwalifikacji na określonym poziomie. Nacisk położony będzie na samodzielne lub zespołowe przygotowanie projektów badawczych oraz na większą niż dotychczas indywidualizację kształcenia.

Zamiast zakończenia

Nie wiemy dziś, jak będą przebiegać wybory absolwentów liceów profilowanych i w jaki sposób rynek zareaguje na ich przygotowanie ogólnozawodowe. Można przewi-

⁸ Dz. U. 1998, nr 117, poz. 759.

dywać, że w związku z większym odsetkiem uczniów kontynuujących naukę w szkołach typu ogólnokształcącego zwiększy się też odsetek kandydatów do różnego typu szkół policealnych i wyższych. Z przedstawionych danych statystycznych wynika, że konkurencją dla szkół policealnych są w równym stopniu państwowe i niepaństwowe szkoły wyższe oferujące kształcenie na studiach zawodowych (kształci się w nich podobna liczba studentów), przy czym szkoły niepaństwowe mają ponadto tańszą ofertę edukacyjną na dziennych studiach zawodowych.

Na dalsze współistnienie szkół policealnych i szkół wyższych mogą mieć wpływ następujące czynniki charakteryzujące system kształcenia:

- zróżnicowana oferta edukacyjna, w tym różne kierunki i formy kształcenia;
- kwalifikacje zawodowe otrzymywane w szkole oraz ich poziom;
- czas kształcenia;
- dostępność kształcenia, w tym koszty kształcenia i położenie szkoły w pobliżu miejsca zamieszkania oraz warunki przyjęć do szkół (posiadanie świadectwa dojrzałości).

Oprócz wymienionych czynników zasadnicze znaczenie mają wymagania rynku pracy, a zwłaszcza zapotrzebowanie na określone zawody i zmiana wymagań zawodowych. Dotyczy to w sposób szczególny rynku lokalnego, który będzie oddziaływał na wybór szkoły. Innym czynnikiem, który może mieć wpływ na wybór dalszej drogi kształcenia są aspiracje edukacyjne i zainteresowania (świadczą o tym przytoczone wyżej wyniki badań GUS).

Szansą dla szkół policealnych będzie skrócenie czasu kształcenia, *upraktycznienie* kształcenia zawodowego oraz bardzo zróżnicowana, prezentowana w atrakcyjnej formie oferta edukacyjna, dotycząca zarówno kierunków, jak i form kształcenia. Szkolnictwo wyższe preferuje luźniejszy związek z praktyką niż inne drogi przygotowania zawodowego, dlatego w tym wymiarze kształcenia szkoły policealne mogą mieć przewagę.

Kolejnym obszarem może być współpraca szkół policealnych i wyższych szkół zawodowych w zakresie programów nauczania przedmiotów kierunkowych i standardów wymagań. Takie uzgodnienia stwarzałyby absolwentom szkół policealnych kontynuujących naukę w szkołach wyższych o podobnym profilu możliwość np. częściowego zaliczenia niektórych przedmiotów zawodowych czy praktyk zawodowych. Powinien temu sprzyjać tworzony system kwalifikacji zawodowych.

Wzrośnie też prawdopodobnie znaczenie różnego rodzaju kursów prowadzących do zdobycia konkretnych kwalifikacji i tytułów zawodowych. Kursy te mogą być organizowane zarówno przez szkoły policealne, jak i przez szkoły wyższe.

Nie bez znaczenia dla dostępności szkół policealnych są koszty kształcenia w szkołach niepublicznych, które są dziś wysokie.

Literatura

Adamski W. i in. 1993

Edukacja w okresie transformacji: analiza porównawcza i propozycje modernizacji kształcenia zawodowego w Polsce, Instytut Filozofii i Socjologii PAN, Warszawa.

Andrzejczak A. 1996

Rola państwa w tworzeniu systemu podnoszenia kwalifikacji. Doświadczenia brytyjskie, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe”, nr 7.

Butkiewicz M. (red.) 1995

Model polskich standardów kwalifikacji zawodowych, Edukacja i Praca i Instytut Technologii Eksploatacji, Warszawa – Radom.

Dietl J. 1999

Studia zawodowe w świetle wyzwania gospodarki rynkowej, w: *Akademickie Forum Dyskusyjne 1994–1996. Problemy i wnioski*, Szkoła Główna Handlowa, Warszawa.

Handley D. 1993

Kluczowe tematy rozwijania standardów zatrudnienia i kształtu kwalifikacji zawodowych. Doświadczenia Wielkiej Brytanii, w: *System standardów kwalifikacji zawodowych. Materiały konferencyjne*, Miedzeszyn 1993.

Losy zawodowe... 1998

Losy zawodowe absolwentów w latach 1994–1997, GUS, Warszawa.

Macioł S., Minkiewicz B. 1996

Aktywność edukacyjna i zawodowa studentów Szkoły Głównej Handlowej, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe”, nr 6.

Narodowe Obserwatorium... 1998

Narodowe Obserwatorium Kształcenia i Szkolenia Zawodowego: Raport 1998, Biuro Koordynacji Kształcenia Kadr. Fundusz Współpracy, Warszawa.

Oświata i wychowanie... 1998

Oświata i wychowanie w roku szkolnym 1997/98, GUS, Warszawa.

Oświata i wychowanie... 1999

Oświata i wychowanie w roku szkolnym 1998/99, GUS, Warszawa.

Szkolnictwo... 1991

Szkolnictwo 1990/91. Rocznik statystyczny, GUS, Warszawa.

Szkoły wyższe... 1998

Szkoły wyższe i ich finanse w roku 1997, GUS, Warszawa.

Szkoły wyższe... 1999

Szkoły wyższe i ich finanse w roku 1998, GUS, Warszawa.

Szubański R. 1999

Kształcenie zawodowe w polskiej reformie systemu oświaty. Zarys ogólnodostępnego systemu szkolnego dla młodzieży, „Szkoła Zawodowa”, nr 9.

Teichler U., Kehm B. 1996

Ku nowemu rozumieniu relacji między szkolnictwem wyższym i światem pracy, „Nauka i Szkolnictwo Wyższe”, nr 7.